

Det leende offret

En diskursanalys av kvinnlighet inom svenska
biståndsorganisationer

Abstract

This study aims to determine the current discourses related to the portrayal of the female gender and femininity in the yearly activity reports of Swedish organizations providing humanitarian aid to developing countries. The study identifies and outlines the current discourses related to femininity and determines which discourses are more prevalent in the material than others. The study also utilizes poststructuralist and postcolonial feminist theories to analyze what power structures and gender identities these discourses are producing and reproducing. The study is a multimedia discourse analysis which analyzes the chosen material on two levels, through written text as well as through images. The study finds that victimhood, dependence, motherhood and objectification are common discourses related to femininity in the analyzed material. A few weaker discourses were also identified, revolving around women's independence as capable actors. Overall, the discourses related to womanhood found in the text are according to poststructuralist and postcolonial feminist theory constructing and reproducing clear gender identities which reinforce patriarchic values of women as "lesser", a message that counteracts the goals of gender equality the aid organization are trying to accomplish.

Nyckelord: bistånd, feminism, diskursanalys, internationella organisationer, poststrukturalistisk feminism

Antal ord: 9995

Innehållsförteckning

1	Introduktion	4
1.1	Inledning.....	4
1.2	Syfte och frågeställning.....	4
1.2.1	Centrala begreppsdefinitioner	5
1.3	Disposition av uppsatsen	5
2	Teori, metod och material	6
2.1	Teoretiska perspektiv	6
2.1.1	Feministisk poststrukturalistisk teori	6
2.1.2	Feministisk postkolonial teori	7
2.2	Metodologiska analysmodeller	7
2.2.1	Forskningsdesign.....	7
2.2.2	Diskursanalys och diskursteori.....	8
2.2.3	Visuell textanalys	9
2.3	Material	10
3	Bakgrund & tidigare forskning	12
3.1	Kvinnlighet som politisk diskurs.....	12
3.2	Kvinnlighet i utvecklingspolitik och bistånd	13
3.3	Ramverk för analys	15
4	Analys.....	16
4.1	Kvinnor som motsatser, mödrar, emotionella och privata	17
4.2	Kvinnor som offer, objekt och beroende.....	21
4.3	Kvinnor som verktyg, aktörer och hjältinnor	24
4.4	Diskursiv reproducering av maktstrukturer och identitet.....	25
5	Slutsats	29
6	Källförteckning	31
7	Bilaga 1 - Organisationslista	36
8	Bilaga 2 – Statistik	38

1 Introduktion

1.1 Inledning

Sverige räknas idag som ett av världens mest jämställda länder och svensk biståndspolitik har i flera decennier genomgående haft starkt fokus på att öka jämställdheten mellan män och kvinnor (Liinason 2012, Odén 2006: 134-135). Med utgångspunkt i Sverige som ett land vars biståndsorganisationer verkar för jämställdhet tycks det därigenom finnas relevans i att undersöka hur de olika könen skildras i svenska biståndsorganisationers utgivna material. I studien nedan kommer 18 av Sveriges inflytelserikaste biståndsorganisationers årsrapporter och verksamhetsberättelser granskas i syfte att söka kartlägga de diskurser som i materialet anknyts till kvinnlighet hos biståndsmottagare, samt undersöka vad diskurserna innebär för reproducerandet av könsidentiteter och maktstrukturer. De diskurser som kopplas samman med kvinnlighet kommer i studien kartläggas genom en analys på två nivåer: bild och text, varpå det sedan utförs en granskning av diskursernas betydande för kvinnlig identitet och sociala maktförhållanden i samhället ur ett poststrukturalistiskt samt postkolonialt feministiskt perspektiv. Kan det urskiljas en diskrepans mellan Sveriges jämställdhetsambitioner och de diskurser som faktiskt reproduceras i materialet?

1.2 Syfte och frågeställning

Mycket forskning har utförts kring genus och kvinnors representation på den internationella biståndspolitiska arenan, dock saknas det enligt mig en kritisk diskussion kring de diskurser som i svenska biståndsgivares publicerade material kopplas till kvinnlighet hos biståndsmottagare, samt hur dessa diskurser produceras och reproduceras i biståndsgivande länder genom de organisationer som cirkulerar i och har inflytande över samhället.

Syftet med denna studie är således att närmare analysera framställandet av kvinnlighet och offerskap inom svenska biståndspolitiska organisationers material. Utifrån denna grund har jag valt att formulera följande frågeställning:

Vilka diskurser gällande kvinnlighet hos biståndsmottagare framträder i svenska biståndsorganisationers års/verksamhetsberättelser?

Vilka maktstrukturer produceras och reproduceras genom de framträdande diskurserna och hur påverkar de genusbaserad identitet?

Utifrån frågeställningen avser jag lyfta fram de idag förekommande diskurser sammankopplade till kvinnlighet inom svenska biståndsorganisationer, samt föra

en diskussion kring dessa. Jag vill tydligt påpeka att arbetet *inte* har någon normativ ambition för att förklara hur biståndsmaterialet borde se ut, utan ämnar utföra en kartläggning samt diskussion med deskriptiv natur.

1.2.1 Centrala begreppsdefinitioner

För att öka intersubjektiviteten och vidare konkretisera mitt eftersträvade problemområde kommer nedan formulerade begreppsdefinitioner användas.

Kön och *genus* definieras i studien inte som synonymter utan skilda begrepp, där kön syftar till människans biologiska anatomi medan genus syftar till den sociala konstruktionen av könsroller och könsnormer. Gränsen mellan de båda begreppen kan ses vag då det inte existerar exakt vetenskap av var biologin slutar och de sociala konstruktionerna börjar, men distinktionen mellan dessa termer är likväl betydelsefull (Scott 2012: 49-51; Litosseliti 2006: 10-12).

Kvinnlighet definieras genomgående i arbetet som en social konstruktion av diskurser kopplade till det kvinnliga könet. Kvinnlighet anges inte som ett fast begrepp, utan istället som en konstant föränderlig konstruktion uppbyggd av diskurser.

1.3 Disposition av uppsatsen

Inledningsvis presenteras valda vetenskapliga teorier vilka använts i studien. Därefter följer en redogörelse för vald metod samt diskussion gällande det utvalda empiriska materialet och vilka avgränsningar som gjorts innan studien inletts. Efter metod och material förklarats följer en bakgrundsdel gällande kvinnodiskursen inom utvecklingspolitik samt uppmålandet av ett diskursivt ramverk baserat på detta. I analysavsnittet kommer kartläggning av diskurser inom det empiriska materialet ske, samt nyttjande av de valda teorierna som utgångspunkter i en diskussion gällande diskursernas påverkan på samhället. Slutligen sammanfattas resultaten i en slutsats och efter det följer en källförteckning.

2 Teori, metod och material

Nedan följer en redogörelse för de teorier, metoder och material som använts i studien, detta för att öka intersubjektiviteten och möjligheten att reproducera forskningsprocessen.

2.1 Teoretiska perspektiv

Valet att angripa problemformuleringen genom de valda teorierna motiveras, efter avvägningar mellan ett antal feministiska teorier, i första hand genom applicerbarheten på genus som studiens behandlade ämne samt gentemot diskurser, då valda teorier behandlar identitetsskapande och gruppbyggande.

2.1.1 Feministisk poststrukturalistisk teori

Poststrukturalistisk teori ämnar undersöka de skillnader som påträffas mellan det som "är" och det som "uppfattas", vilket gör språk till en central del av de teoretiska grundtankarna. I det poststrukturalistiska sammanhanget betraktas diskurser innebära språkets mening och betydelse, samt hur språket påverkar aktörers sociala beteende. Teorin ämnar ifrågasätta etablerade föreställningar om verkligheten genom att studera de socialt konstruerade diskurserna som utgör individens uppfattade verklighet. Diskurser anses ha makten att styra socialt agerande och tvinga människor till specifika sätt att vara samt förhålla sig till olika identiteter. Identiteter och allmänt accepterade identitetsdrag är vad som identifierar oss som individer och gör oss till en del av en distinkt och igenkännbar social grupp. Poststrukturalismen avser dock existerande identiteter ständigt föränderliga varför de ej heller anses från början givna. Samhällsdiskurser förorsakar specifika identitetsdrags åtråvärldhet, vilket leder till att människor adapterar dem och gör dem till en del av sig själva varpå identiteter förändras (Lenz 2004: 15-16).

Den *feministiska poststrukturalismen* utgår från poststrukturalismen och tar utgångspunkt i ett starkt förhållande mellan idén om språk och det autonoma subjektet, för att hävda att genus har konstruerat kvinnan respektive mannens plats på den privata och politiska nivån. Inom teorin är subjektets konstant föränderliga identitet i fokus och idéer om jaget och samhällsgrupper anses vitala för individens rätt som medborgare i samhället. Av intresse är dock inte den individuella människan utan snarare de bredare strukturer som cirkulerar i sociala system. Detta tankesätt kombinerat med feministiska idéer gällande könsmaktsordning och socialt konstruerade könsroller bildar feministisk poststrukturalism (Lenz 2004: 46-48). Fokus ligger på lingvistik som används inom politiken, hur könskodad lingvistik manifesteras genom könsidentiteter och hur det förorsakar ojämlika maktförhållanden mellan könen i socialt agerande och styrande samhällsstrukturer. Patriarkatet är ett primärt exempel på en sådan

samhällsstruktur med ojämlika maktfördelningar (Sjoberg 2013: 4, 50). Ytterligare en grundpelare i den feministiska poststrukturalistiska teorin är tanken att könsidentitet och i princip alla särskillnader mellan könen förutom anatomin är sociala konstruktioner som därför är föränderliga. Könsidentitet betraktas inte heller som naturligt eller universellt utan snarare kulturellt betingat (Lenz 2004: 40, Steans 1998: 27, 69).

2.1.2 Feministisk postkolonial teori

I åtanke av att det studerade ämnet behandlar porträtteringen av utvecklingsländer tordes även ett postkolonialt perspektiv inkluderas bland valda teorier.

Postkolonial feministisk teori anser att den globala kvinnosynen kan ses som ett arv från västerländska normer och tankebanor, vars kulturella export härstammar i kolonialtiden (Mosse 1993: 87). Den postkoloniala teorin lägger stor vikt vid att allt agerande, alla tankesätt och strukturer är mer eller mindre grundade i koloniala tankeföreställningar. Teorin lägger även fokus på att ras och etnicitet spelar stor roll inom strukturella maktförhållanden. Övriga feministiska perspektiv är skapade av västerländska, oftast vita, kvinnor från västerländska institutioner vilket förorsakat att fokus endast ligger på maktstrukturer i förhållande till kön vilket negligerat ras och etnicitet som ytterligare faktorer i maktfördelning (Steans 1998: 26-27, Mohanty 1991: 57-74, 2007: 33-57). Feminism och dess grundtankar anses vara en västerländskt baserad teori vilket i sin tur kan uppfattas som en del av den gamla imperialismen (Steans 2001: 18-19). Postkolonial feminism lägger även vikt vid att kvinnlighet respektive manlighet är baserat i västerländska normer, likaså det västerländska maskulina hjältekomplexet vilket knyts till ”colonial feminism”, konceptet att vita män räddar bruna kvinnor från bruna män, vilket ytterligare betraktas som ett sätt att exkludera, exotifiera och objektifiera icke-västerländska kvinnor (Arnfred 2011).

2.2 Metodologiska analysmodeller

2.2.1 Forskningsdesign

Den metod jag har valt att utgå ifrån i min studie är en teorianvändande multimedial diskursanalys som använder både kvalitativa och kvantitativa metoder. Detta för att jag i min studie vill undersöka en specifik diskurs grundligt, varefter en forskningsdesign utformad på ovan formulerat sätt passar väl in för att tackla det undersökta ämnet. Min studie behandlar endast en liten del av den svenska biståndspolitiken och saknar därigenom generaliserande egenskaper för exempelvis andra länder, emellertid anser jag studien användbar för eventuella framtida tvärsnitts- eller longitudinella studier varpå studien därigenom fortfarande har legitimt statsvetenskapligt värde. Ytterligare en punkt som är viktig att nämna är att diskurser reproduceras i allt skapat material,

vilket innebär att även min studie oundvikligt kommer reproducera någon form av diskurs.

För att öka studiens validitet är undersökningen utförd med utgångspunkt i metoder jag bäst anser kan besvara min valda frågeställning. Min första fråga är relaterad till hur biståndsmottagande kvinnor porträtteras och framställs inom biståndsorganisationers material. Hur kvinnor porträtteras i bild samt hur de talas om i text anser jag vara lämpliga indikatorer att undersöka i fastställandet av de framträdande diskurserna. Genom att granska tidigare forskning ansluten till kvinnlighetsdiskurser inom utvecklingspolitik skapar jag ett ramverk bestående av tidigare dominanta diskurser relaterade till kvinnlighet inom bistånd. Utifrån detta ramverk kommer jag sedan granska mitt empiriska material genom en multimodal diskursanalys för att kartlägga de diskurser som påträffas.

Min andra fråga är kopplad till hur de etablerade diskurserna reproducerar maktstrukturer och genusbaserad identitet i samhället, varpå jag valt att använda poststrukturalistisk feministisk samt postkolonial feministisk teori som verktyg för att besvara min fråga. Då de valda teoriernas grundläggande uppfattningar extensivt behandlar identitet, kön och diskurs anser jag dem väl passande för att undersöka det jag påstår mig undersöka. De kartlagda diskurserna i materialet och dess relation till könsidentitetsskapande samt reproducerade maktstrukturer kommer därigenom diskuteras utifrån de två teoretiska perspektiven för att besvara min valda frågeställning.

2.2.2 Diskursanalys och diskursteori

Målet med en *diskursanalys* är att sätta språket i kontext och utreda dess påverkan på samhället. Diskursanalys är min valda metod i studien, metoden lämpar sig väl för att analysera mitt valda material då ämnet jag vill granska är den uppmålade bilden av kvinnlighet. Diskursanalysens grund ligger i att undersöka de föreställningar i vilken en diskurs skapas samt hur denne diskurs sedan påverkar mänskligt agerande. Diskursanalysen undersöker språk, inte endast vad som skrivs ner i text utan fokuset ligger även på innebördsaspekten av det som förmedlas. Diskursanalysens grundförutsättning är att det språk vi använder organiserar den sociala verklighet vi lever i, vilket stämmer överens med den poststrukturalistiska teorins grundidéer (Bergström & Borelius 2012: 26, 353-360).

Diskurser kan betraktas som information gällande vem som har makten i ett socialt sammanhang och hur makten positioneras mellan olika medlemmar i sociala grupper (Lenz 2004: 103-106). Diskursanalyser lämpar sig därigenom väl i kombination med feministiska teorier, då diskursanalysen har möjligheten att undersöka hur män och kvinnor konstrueras genom språk, därtill hur språk inte endast konstruerar verkligheten utan även hjälper till att skapa den samt bibehålla maktstrukturer i samhället. Studerandet av könsrelaterad diskurs kan förmedla förhållandet mellan könen i samhället samt underliggande orsaker till könsbetingat beteende i sociala situationer (Litosseliti 2006: 9-10, 63).

Då olika typer av diskursanalys besitter olika grundtankar och annorlunda sätt att betrakta världen är det viktigt att nyttja en metod som överensstämmer med de teoretiska grundantagandena i mina valda teorier. Den specifika typ av

diskursanalys jag valt att tillämpa i min studie är Laclau och Mouffes *diskursteori*, den främsta poststrukturalistiskt inriktade diskursanalytiska metoden, som har teoretisk utgångspunkt i att allt är diskurs och denne diskurs är ständigt föränderlig. Diskursteori har även som utgångspunkt att diskurser formas i förhållande till andra diskurser, ofta bråkar dessa med varandra vilket leder till en diskursiv maktkamp. (Winther 2000: 13-14). Diskursteorin syftar till att förstå det diskursiva i en social kontext, metoden anser diskurser vara verklighetsskapande genom dess makt, som styr individers sociala handlingar och därigenom samhället på alla nivåer. I princip allt blir därigenom ett resultat av diskursiva processer (Winther 2000: 31-40).

Diskursteori använder sig utav *nodalpunkter*, ett huvudbegrepp där andra, mindre begrepp anknyts kring. Min studie kommer utgå från nodalpunkten ”kvinnlighet” vilken andra diskurser med varierande grad av inflytande cirkulerar runt. Ytterligare en viktig punkt inom diskursteori är *gruppbildning*, kollektiv identitet där individer representeras som grupper genom att specifika egenskaper framhävs som relevanta medan andra ignoreras (Winther 2000: 51-53). Kvinnors gruppbildning kommer diskuteras i analysen.

Jag kommer i min studie följa *Neumanns diskursanalytiska trestegsmodell* för utförandet av en diskursanalys: första steget är *avgränsning*, val av diskurs både genom en tydlig avgränsning av begrepp men även avgränsning av material i tid och rum. Genom att undersöka tidigare forskning kommer jag sätta upp ett ramverk för kvinnlighetsdiskursen som jag sedan kommer använda för avgränsning och analys. Andra steget innefattar identifiering av diskursens *representationer* vilket kommer ske genom identifiering av centrala representationer i granskandet av det empiriska materialet. Tredje steget är diskursens hierarkier vilka genom granskning av det empiriska materialet kommer urskiljas samt diskuteras (Neumann 2003: 47-64, Winther 2000: 134-137).

2.2.3 Visuell textanalys

Då jag kommer granska biståndspolitiskt material som även innefattar och kommunicerar genom bilder valde jag att utföra min diskursanalys mer mångfacetterat på två olika plan; det skrivna språket samt de bilder som materialet utnyttjar. Den visuella textanalysen agerar därför i studien som ett komplement till den diskursanalytiska metoden. Bilder är en visuell representation av en verklighetsporträttering, enligt forskare som Waern har bilder ansenlig betydelse då människan har överlägset minne för bilder gentemot minnet för ord, fotografier anses även oftare porträttera den ”objektiva” verkligheten och har därigenom hög trovärdighet hos läsaren (2004: 179). I en visuell textanalys ligger fokus inte endast på att studera bildens ytfenomen utan även att söka finna bildens budskap och mening. Den bildanalytiska metoden som jag kommer använda mig av i mitt arbete är grundat på den *multimodala diskursanalysen* skapad av Kress & Van Leeuwen. Metoden grundas i att det finns flera element till en text, bland annat bilder, som måste tas i åtanke vid en diskursanalys. Då jag går igenom ett stort antal bilder i mitt material har jag valt att kvantitativt granska dessa ur två av metodens tre perspektiv. Genom att statistiskt kategorisera fotografierna kommer jag granska bildernas *interaktion*, symboliska maktförhållanden i bild

genom perspektiv samt bildernas *narrativa processer*, de versioner av världen som bilderna porträtterar (Bergström & Borelius 2012: 307-351).

2.3 Material

Mitt material består huvudsakligen av primärmaterial i form av årsrapporter och verksamhetsberättelser från biståndsorganisationer, samt tidigare forskning inom utvecklingspolitik och feminism. I användandet av tidigare forskning har jag i största möjliga mån sökt tillförlitliga och objektiva källor.

De i studien granskade analysenheter samt det använda empiriska material utvaldes genom en aktiv urvalsprocess. Mitt selektiva urval gällande granskade organisationer grundas i att jag vill utföra en extensiv studie som kan generalisera det svenska biståndslandskapet, därigenom har jag valt att granska de biståndsorganisationer som troligtvis har störst influens i det svenska samhället samt inom biståndsorganisatoriska kretsar. Jag har baserat på detta valt ut de biståndsorganisationer som enligt svensk insamlingskontroll har legat på Sveriges topp 20 över totala insamlingsintäkter år 2010-2013 samt de organisationer som för närvarande har avtal med Sida, då dessa står för kanalisering av en stor del av Sveriges bistånd till utlandet (Svensk Insamlingskontroll 2010: 2011: 2012: 2013, Sida 2014, Odén 2012).

Jag har medvetet valt att granska svenska biståndsorganisationer som är NGOs och inte det offentliga biståndsorganet Sida. Min motivering till detta val är att jag vill undersöka hur biståndsorganisationernas material reflekteras utåt i samhället. NGOs är beroende av allmänhetens donationer varpå de är mer synliga i det svenska offentliga rummet, material publicerat inom NGOs har därför troligtvis större influens över den svenska populationen. Sida som offentligt organ har självklart tyngd inom det svenska biståndslandskapet, dock styrs organisationen av övre direktiv från sittande regering och Sidas årsrapporter är direkt framställda för att läsas av den svenska regeringen och inte allmänheten, varpå materialet har en direkt inopolitisk karaktär och inte reflekterar det jag vill undersöka (Sida 2015).

Då jag vill undersöka representationer av kvinnlighet i organisationer som ger bistånd till utlandet har organisationer med fokus på andra ämnen såsom greenpeace och cancerfonden sållats ut. Då fokus i min studie är kvinnlighet har jag även sållat ut organisationer med explicit fokus på barn, likt SOS barnbyar och rädda barnen. Totalt omfattar studien 18 granskade organisationer, vilka jag anser vara representativa för svenska biståndsorganisationer i stort. För en komplett lista över utvalda och bortvalda organisationer, se *Bilaga 1 – organisationslista*.

Det empiriska material jag valt att granska är material som framställts för betraktare utanför organisationen, detta för att jag vill undersöka vilka diskurser biståndsorganisationerna projekterar utåt. Då det finns en enormt stor mängd material producerat av varje organisation har jag gjort ett urval bland tillgängligt material, det jag valt att analysera i min studie är organisationernas verksamhetsberättelser/årsrapporter, material som är tillgängligt i mer eller mindre samma format i alla organisationer och vars syfte är att ge läsaren ett helhetsintryck över organisationen och dess verksamhet. Då jag vill undersöka aktuella diskurser och undvika att diskurserna förändrats över tid har mitt granskade material en snäv tidsram på rapporter från 2013 och framåt.

Totalt är mitt empiriska material 2 verksamhetsberättelser/årsrapporter vardera från de 18 utvalda organisationerna. Det är ett omfattande material som hanteras, men jag ansåg det nödvändigt då jag ville utföra en grundlig och extensiv studie som kan generalisera svenska biståndsorganisationer i stort. Genom min selektiva urvalsprocess anser jag att jag valt ut studieobjekt relevanta till det jag undersöker men även avgränsat mängden material.

3 Bakgrund & tidigare forskning

I detta avsnitt redogörs för tidigare forskning gällande kvinnlighet, feminism och utvecklingspolitik för att etablera tidigare kvinnodiskurser samt utifrån detta konstruera det ramverk som kommer appliceras på mitt empiriska material. Jag har begränsat min undersökning av tidigare forskning till material som direkt berör kvinnlighet och diskurs eller kvinnlighet och utvecklingspolitik.

3.1 Kvinnlighet som politisk diskurs

Det finns mycket etablerad forskning relaterad till genus och diskurser inom politik, även gällande könsrelaterade diskurser på den internationella politiska arenan. Överlag påträffas etablerade mönster gällande hur kvinnlighetsdiskursen tenderar att porträtteras i dessa sammanhang.

Jill Steans, forskare om kvinnlighet i politik, skriver att det kan vara svårt att urskilja specifik könsproblematik då den existerar på alla plan i det internationella politiska systemet. Hon ställer kvinnlighetsdiskursen mot det hon kallar "abstract masculinity", ett manligt behov av en singular identitet och avskärmning från andra samhällsgrupper. Steans advokerar för att det genom diskurs etablerats specifika separationer som kodas manligt eller kvinnligt, med rationell/känslös, sinne/kropp och själv/annan som primära exempel. Hon skriver även om den sedan länge etablerade västerländska idealbilden av "krigshjälten", en reflektion av västerländsk politisk maskulinitet. Att slåss för sitt fosterland och att återspegla den våldsamma maskulina hjälten har i västvärlden länge kopplats till medborgarskap vilket per automatik exkluderat kvinnor från att anses likvärdiga män och istället kopplat kvinnlighet till offerskap, den som blir "räddad" (Steans 1998: 56-57, 81, Kronsell 2006). Jaqueline Scott, Shirley Dex och Anke Plagnol har observerat liknande tendenser och tillägger att män som individer tenderar att definieras av arbete, prestationer eller positioner i samhället medan kvinnor istället definieras genom relationer till andra individer, vilket skildrar män som autonoma medan kvinnor som beroende av andra. I skriven text som beskriver enskilda individer får kvinnor även oftare personligare beskrivningar än män, inte sällan med inkludering av barn och relationsstatus (Scott m.fl 2012: 117-130).

Clare Walsh forskar om de genusbaserade diskurser som finns etablerade inom politiken, hon hävdar att den politiska arenan är ett exempel på en klassisk "maskulin" institution då historiskt sett kvinnor haft en minoritetsstatus inom politiken. Detta har lett till en lång historia av politiska diskurser skapade och reproducerade primärt av män som genom flitig användning har transformerats till en status av könsneutrala "professionella" normer, manliga beteendemönster och personlighetsdrag anses följaktligen vara normen. Det fortsatta reproducerandet av dessa diskurser inom den offentliga sektorn leder därigenom till ett system där kvinnans status som underordnad mannen etableras och kvinnan karaktäriseras

som mannens motsats, ”de som inte är män”. Detta innebär dock inte att allt som kodas kvinnligt anses negativt medan det manliga anses bättre, det finns feminina egenskaper som beroende på situation föredras framför manliga normer (Walsh 2001: 1-28).

Kvinnans porträttering som ”den andra” diskuteras även av Lia Litosseliti som poängterar att biologisk skillnad mellan könen ofta används som förklaringsfaktor för genusrelaterade instanser, bland annat förklaringen av kvinnans ”moderliga” eller ”emotionella” natur eller för att rättfärdiga mannens privilegier i samhället (Litosseliti 2006: 10-12, 50). Julia Mosse diskuterar hur västerländska värderingar gällande kön reflekteras i hur vi ser kärnfamiljen, nämligen mannen som försörjaren av familjen och kvinnan som barnafödare och arbetare i hemmet. Dessa konstruerade könsroller har sedan länge ökat polariseringen mellan könen och reducerar kvinnor från aktörer till objekt som inte ensamma ses kapabla att försörja sig själva eller familj. Kvinnlighet och kvinnans roll är starkt kopplad till rollen av hustru och moder, ”mödraskap” anses en naturlig del av en kvinnas liv och personlighet vilket reducerar allt annat arbete kvinnor utför till sekundärt. Som följd av dessa sociala konstruktioner både i öst- och i västvärlden är kvinnans arbete undervärderat med konsekvens att de inte ses som arbetare som tillför någonting till samhället, vilket satt sin prägel på kvinnlighetsdiskursen (Mosse 1993: 25, 30-38). Även den vanliga beskrivningen av kvinnor med ord som ”fruar” och ”döttrar” reducerar dem till en beroende individ då de konstant sammankopplas med någon annan, ofta en man (Mackenzie 2014: 4-5).

Ytterligare forskning varpå jag grundar min diskursanalys är Yvonne Benschop och Hanne Meihuizens undersökning i vilken de granskat genus och representation mellan kvinnor och män genom bilder i företags årsrapporter. De kom i sin forskning fram till att de bilder som användes tenderade att sätta mannen i en kontext som arbetande medan kvinnan istället blev porträtterad i flera olika kontexter, både arbete och den privata sfären. Många män i bilderna var klädda i arbetsrelaterade kläder medan kvinnor var mer avslappnat klädda. Män tenderade även att skildras ensamma oftare än kvinnor, som på fler bilder visas tillsammans med andra kvinnor. De kom fram till att de texter i årsrapporterna som talade om betydelsen av jämställdhet ofta var motsägelsefull i förhållande till vad bilderna porträtterade, som tydligare reflekterade en skillnad i diskurs mellan kvinnor och män (Benschop & Meihuizen 2002: 160-180).

3.2 Kvinnlighet i utvecklingspolitik och bistånd

Genom att granska tidigare forskning av kvinnlighet i utvecklingspolitiska sammanhang har jag sökt etablera den diskurs som tidigare existerat. Laura Sjöberg, forskare gällande feminism inom konflikt talar om det kvinnliga som ett verktyg som nyttjas inom politik, att relationen mellan det kvinnliga respektive manliga kan användas som maktstrategi för att etablera kontroll och rangordning. Kvinnlighetsdiskursen kopplas därför enligt Sjöberg till objektifiering där kvinnlighet inte innefattar aktiva aktörer utan snarare passiva objekt utan aktörsegenskaper, kvinnor blir verktyg eller måltavlor för redan existerande beslut och handlingar. Sjöberg tar även upp offerdiskursen och hur nära knuten den är till kvinnlighet, mer specifikt hur kvinnor och dess kroppar används och betraktas inom politiska sammanhang som objekt eller territorium genom konstant tal om kvinnor som offer för mäns handlingar eller kvinnor som en strategi för att uppnå

politiska mål. Exempelvis sker detta i tal om sexuellt våld utfärdat mot kvinnor i väpnad konflikt, där kvinnor och dess kroppar reduceras till ett slagfält istället för aktörer. Sjöberg hävdar att genom objektifiering blir kvinnor inte sedda som subjekt eller aktörer utan som någonting annat, ett symboliskt center i politiken. Kvinnor skildras även primärt som civila, vilket gör dem till offer i behov av en aktiv aktör som kan skydda dem (Sjöberg 2013: 194-202).

Kvinnlighetens koppling med objektifiering skriver även Chandra Mohanty om, som forskar om kvinnor från sydstater och deras porträttering i västvärlden genom vetenskaplig diskurs. Hon skriver att få vetenskapliga studier porträtterar kvinnan som en agent med egen vilja och förmåga att fatta egna beslut och skapa egna rörelser och system i samhället. Mohanty skriver att den primära porträtteringen av kvinnor från sydstater är som offer för nationella hot, krig, fattigdom, männen i sitt eget land och internationella aktörer (Mohanty 1991: 29, 2007 33-57, Arnfred 2011). Mohanty argumenterar även för att kvinnor brukar porträtteras enligt västerländska genusstereotyper, även genom den västerländska feminismen vilket är ett tecken på att det koloniala arvet är närvarande även i ett tankesätt som skall stå för lika rättigheter mellan könen. Västerländska institutioner tenderar även att måla upp kvinnor som beroende, att de inte är förmögna att stå på egna ben utan att de behöver hjälp från en aktör, antingen en man eller västerländska biståndsgivare. Kvinnor blir klassade som en homogen grupp på grund av sitt förtryck, exempelvis genom att kallas "Women of Africa", en term som förbiser alla andra kulturella faktorer och reducerar kvinnor till inget mer än ett beroende offer och objekt (Mohanty 1991: 57-74).

Ytterligare en forskare vars verk diskuterar utvecklingspolitik och kvinnodiskurser är Andrea Cornwall. Cornwall tar upp det hon kallar "myter" gällande kvinnor inom biståndspolitik, att kvinnors situation adapteras i politiken till en form av karikatyr, en hel folkgrupp reduceras till en slogan likt "kvinnor är de fattigaste av de fattiga" eller "utbildning av flickor leder till ekonomisk utveckling". Även om dessa påståenden kanske stämmer och har sina rötter i kvinnors situationer blir representationen en karikatyr av stereotyper och föreställningar, ofta genom att kvinnor reduceras till antingen offer eller verktyg för ekonomisk utveckling. Denna stereotypisering kan anses nödvändig för att över huvud taget tala om genusrelaterade problem inom biståndspolitik, men kvinnorna existerar i stereotypiseringarna som objekt. Sylvia Chant forskar kring representationen av "den lidande kvinnan", porträtterad som en hjältinna som på egen hand måste ta hand om ett hushåll och barn utan en man som kan hjälpa till att försörja henne. Likaså talar Everjoyce Win om stereotypen av den utsatta svarta afrikanska kvinnan som skildras som ointelligent, inte kan läsa och totalt saknar kunskap om världen och sina egna rättigheter. Dessa olika porträtteringar reducerar kvinnor till maktlösa objekt och att endast utvecklingspolitik och humanitärt bistånd är vad som kan rädda dem. Win, Chant och Cornwall påstår att offerrollen är en favorit bland biståndsgivande stater för att den säljer bland befolkningen som donerar mer pengar. Win ställer även frågan om denna strategi egentligen inte är direkt motverkande gentemot biståndsorganisationers feministiska budskap, då makten faktiskt tas ifrån kvinnorna som porträtteras även om materialet advokerar för deras ökade jämställdhet. Rosalind Eyben skriver i sitt kapitel i Cornwalls bok om de genusmyter som påträffas i brittiska biståndspamfletter, högst relevant till det jag söker undersöka i min studie. Hon har undersökt förändring inom pamfletterna över åren och dragit slutsatsen att specifika myter, såsom offerrollen, är oföränderliga. Likaså skildringen av kvinnor som verktyg för utveckling, vilket hon säger är ett sätt att tala till män som kanske annars inte skulle avfärdat "kvinnoproblem" (Eyben 2007: 65-76, Win 2007: 79-98).

3.3 Ramverk för analys

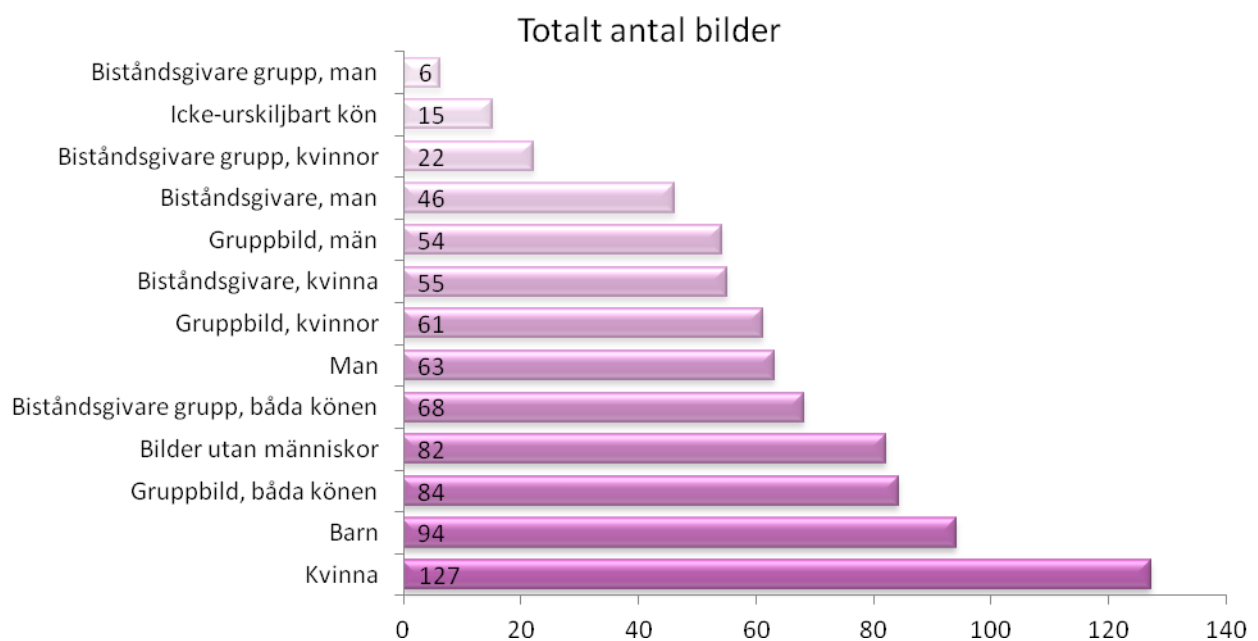
Baserat på ovan granskad tidigare forskning kommer jag nedan sammanfatta de mönster jag har upptäckt för att formulera ramverket som kommer appliceras på mitt empiriska material.

Genomgående urskiljs ett mönster av manlighet som normen inom politiken, detta ett resultat av mannens historiska institutionaliserade dominans varpå kvinnor därför genom diskurs tenderar att bli porträtterade som *motsatser*, där kvinnors primära definition är att de inte är män. Denna skillnad i uppmålande av genus kan huvudsakligen betraktas som grunden i kvinnlighetsdiskursen. Mer specifika diskurser direkt relaterade till kvinnlighet inom utvecklingspolitik och biståndsmaterial är bland annat kvinnlighet genom *offerskap*, kvinnors sammankoppling med att vara ett hjälplöst offer i behov av utomstående aktörers hjälp. Offerskapet har en stark sammankoppling med diskursen gällande *objektifiering*, att kvinnor ej betraktas som en agerande aktör, utan istället porträtteras som ett objekt vilken andras handlingar uträttas på. Snarlik är diskursen gällande kvinnans *dependens*, att kvinnlighet betraktas som en sammankoppling till en yttre oberoende aktör genom att betraktas som hustrur, mödrar eller offer, varpå kvinnor ej ses förmögna att agera självständigt. Ytterligare en återkommande diskurs är kvinnlighet definierad genom *mödraskap*, att kvinnor uppmålas som biologiskt programmerade till att primärt existera i rollen av mödrar och uppfostrare varpå kvinnors andra prestationer blir sekundära. Även kvinnor som *privata* varelser medan män ses mer offentliga är en vanlig porträttering. Kvinnlighet i koppling till att vara *emotionella* är ytterligare en diskurs som då ställs emot den maskulint betingade rationaliteten. Diskurser som även finns representerade men som mer eller mindre motsäger de diskurser ovan listade är kvinnor uppmålade som *verktyg* för en starkare ekonomi eller snabbare utveckling, men även kvinnor som slitna *hjältinnor* som hyllas för att de klarar av många prövningar på samma gång.

De ovan sammanställda diskurserna kommer agera som min diskursavgränsning samt mitt analytiska ramverk till mitt empiriska material, då jag avser applicera ramverket för granskning av vilka relaterade diskurser som framträder i de granskade rapporterna.

4 Analys

I detta avsnitt sker en kartläggning över framträdande diskurser kopplade till nodalpunkten kvinnlighet i analyserade års/verksamhetsrapporter genom en diskursanalys på två plan: bild och text. Sedan följer en diskussion gällande de maktstrukturer som produceras/reproduceras i materialet utifrån ett poststrukturalistiskt feministiskt samt postkolonialistiskt feministiskt perspektiv. Jag vill reservera mig för att allt granskat material inte reproducerar exakt samma diskurser, min analys är baserat på generaliseringar av materialet i stort. Vid nämnande av specifika texter eller organisationer kommer specifika källor anges, annars är materialet som använts till grund för analysen de rapporter som står under rubriken ”granskade års/verksamhetsrapporter” i källhänvisningen. Den kompletta insamlingen av statistik använd i den visuella textanalysen kan återfinnas i *Bilaga 2 - statistik*.

Genom sammanställd statistik avser jag visa hur genus representerades i bilderna i mitt granskade material. Som synes på ovan diagram är bilder på kvinnor genomgående överrepresenterade i rapporterna. Överlag var det vanligaste motivet i granskat material en inzoomad bild på en leende poserande svart kvinna, ibland hållandes i ett barn, i en miljö ej relaterad till arbete med blicken mot kameran. Även bilder på grupper av kvinnor var vanligare i materialet än bilder på grupper av män. Män var mindre benägna att le på bilder, höll markant mer sällan i barn och befann sig oftare i en aktiv position eller porträtterades i någon form av arbetsmiljö.

4.1 Kvinnor som motsatser, mödrar, emotionella och privata

Den från mitt diskursiva ramverk identifierade diskursen av kvinnor som primärt definieras utifrån karaktäriseringen ”*motsatser till män*”, då männen agerar norm i samhället, reflekteras i majoriteten av det granskade textmaterialet. Diskursens närvaro reflekteras lika mycket i det som finns direkt utskrivet i texterna som det som inte explicit är utskrivet. Närvaron av diskursen kan tydligt ses genom att ämnen som generellt sett relaterar mer till kvinnor, bland annat våld i hemmet och mödravård, presenteras under samlingsnamnet ”kvinnofrågor” medan de frågor som främst relaterar mer till män inte tilldelas motsvarande etikett. Dessa mer manliga problem diskuteras fritt som allmänna och könsneutrala problem utan att över huvud taget nämna män, vilket ger intryck av att problem som drabbar kvinnor distinkt urskiljs från en maskulint baserad norm. Det talas heller inte om specifika insatser för att förbättra mäns situation som det gör kvinnors. Även jämställdhetsbegreppet kodalas i rapporterna som ett kvinnoproblem, då begreppet i majoriteten av materialet endast nämns i förhållande till kvinnor. I endast ett fåtal olika organisationers material nämns jämställdhet även i förhållande till män samt påpekar att även män behöver arbeta med jämställdhet för att det ska kalla kunna uppnås. Kvinnor blir följaktligen genom språket en frånskild grupp gentemot normen som är manlig. Även om de problem texterna målar upp som ”kvinnoproblem” är problem som drabbar samhället i stort, exempelvis våld i hemmet, väljs det att målas upp som endast problem för ett specifikt kön olikt de problem som drabbar män som istället ses som problem för hela samhället och alla människor i det.

Den frekvent förekommande frasen ”*kvinnor och barn*” visar också språkets särskiljande av kvinnor och barn som specifika grupper, då motsvarande gruppindelning för män inte existerar kan slutsatsen dras att mannens synpunkt är den norm texter utgår från och kvinnor ses som en motsatsgrupp. ”*Insatserna riktar sig främst till arbetare och jordbrukare samt kvinnor och ungdomar från olika etniska minoriteter*” (Olof Palme Internation Center 2015: 14), ett citat vars motsvarighet återfinns i åtskilliga av de granskade texterna, visar på att till synes könsneutrala begrepp som ”arbetare” syftar till män medan kvinnor särskiljs som grupp, exkluderade från normen. Ibland beskrivs biståndsorganisationer i texterna som att de arbetar för utsatta människor, kvinnor och barn, vilket återigen indikerar att kvinnor inte är inkluderade i det könsneutrala begreppet ”utsatta människor” utan särskiljs som en egen grupp.

Diskursen är betydligt svårare att se representerad genom bildmaterialet då en manlig norm i fotografi är svåretablerad, följaktligen kan en närvaro av motsattdiskursen i bildmaterialet inte säkert identifieras.

En av de överlag mest påtagliga diskurser inom text och bild i biståndsorganisationernas rapporter är diskursen gällande kopplingen mellan kvinnlighet och *mödrskap*. I bildmaterialet är det åtta gånger vanligare att påträffa en bild av en kvinna tillsammans med ett barn än en man, i cirka 37 % av alla bilder på kvinnor är de porträtterade tillsammans med ett barn vilket är en markant större del än de ca 7 % av bilder på män skildrade i samma situation. Bildspråket är tydligt – kvinnor och kvinnlighet har en tydlig koppling till barn, barnafödande och barnuppfostran i betydligt större utsträckning än män som istället porträtteras i andra situationer. Kvinnan kopplas därigenom starkare till föräldrarollen i familjen varpå männen inte ses ansvariga för barnens välmående på samma sätt som kvinnan. Arketyper av den fattiga biståndsmottagande (ofta

svarta) kvinnan ansvarig för många barn som nämnts i tidigare forskning (Win 2007: 79-98) är fortfarande prevalent i dagens biståndsmaterial.

Även i det granskade materialets text är länken mellan kvinnlighet och mödraskap frekvent förekommande. I textstycken relaterade till kvinnors ökade självständighet eller förhöjda inkomstbringande benämns det ofta att kvinnans ökade framgångar bringar en ökad inkomst för hela familjen, i texter som nämner ökade arbetsmöjligheter för kvinnor nämns även ofta att detta leder till att deras barns ökade livskvalitet. En kvinnas ekonomiska framgångar ses inte som hennes egen, utan snarare som en inkomst till barn eller familj. Texterna gör både antagandet att alla kvinnor har barn att ta hand om, samt knyter kvinnlig identitet hårt till antagandet om mödraskap och moderlig natur. Då kvinnans framgångar direkt knyts till barn och familj förstärks även diskursen relaterad till kvinnan som beroende, då kvinnor konstant beskrivs i förhållande till andra individer. Historier om framgångar som gynnar män har inte samma betoning av att deras inkomst direkt ses som inkomst för deras barn och nämner överlag inte barn och familj i samma omfattning. Vid flertalet tillfällen beskrivs en grupp kvinnor även utifrån ordet "mammor" istället för kvinnor, varpå deras primära identitet uppmålas genom deras förhållande till barn och inte utifrån att de är egna individer. Motsvarande beskrivning av män som endast som "pappor" saknas.

När kvinnor får egen inkomst, som här genom en egen frisersalong, lyfter det hela familjen.

Arbetande kvinnor kopplas till familj och mödraskap.

Källa: Läkarmissionen 2015: 16

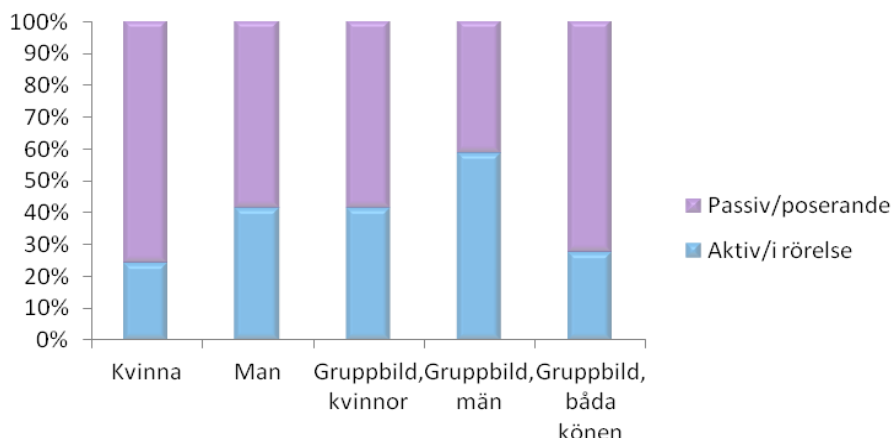
Även de textstycken med huvudsaklig fokus på enskilda individer visar den tydliga diskursiva kopplingen mellan kvinnlighet och mödraskap, då texter som fokuserar på en specifik kvinnlig biståndsmottagare tenderar att i sin beskrivning av kvinnan förmedla hennes äktenskapsstatus och antal barn, medans detta inte utförs i texter gällande män i samma utsträckning. Männens familj och barn nämns inte lika ofta och inte heller med samma detalj som kvinnor, utan istället talas det mer om mannens arbete eller karriär vilket inte bara ger intrycket

av att kvinnlighet kopplas till moderskap men även att männen är mer professionella än kvinnor vars texter är mer privata. Ofta nämns även i texter om unga kvinnor att deras framtidsmål är att skaffa familj och barn, även om intervjun egentligen handlar om ett annat ämne såsom kvinnans arbete. Även i texter vars ämne är orelaterat till kvinnans privata status nämns i flera fall hennes familj. Ett tydligt exempel på detta fenomen återfinns i Pingstkyrkans årsrapport för 2013, där i en artikel med primärt fokus på sjukhusvård för våldtagna kvinnor en 70-årig dam berättar sin personliga historia av när hon blev allvarligt skadad efter en våldtäkt. I en mening orelaterad till resten av hennes historia inkluderas även hennes status som mamma av tretton barn (Pingstkyrkan 2014: 31).

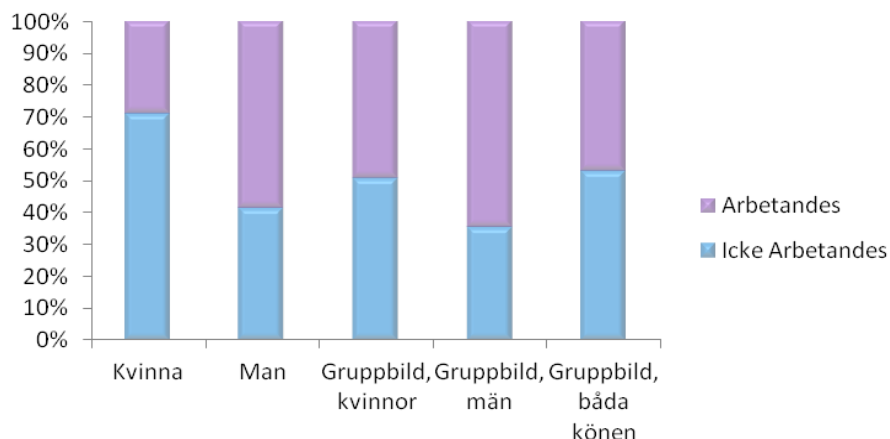
I de texter som behandlar hälsa i biståndsmottagande länder nämns kvinnor vanligen endast i stycken relaterade till sexuell och reproduktiv hälsa. Andra sjukdomar nämns ej specifikt i förhållande till kvinnor utan istället till den ovan nämnda ”könsneutrala” manliga normen, sexuell hälsa tas sällan upp i förhållande till män. Reproduktiv och sexuell hälsa tilldelas den ovan diskuterade etiketten ”kvinnoproblem” och blir ytterst genusbetingat. Det kan tyckas naturligt att kvinnor nämns i förhållande till barnafödande, men när reproduktiv och sexuell hälsa är den enda hälsoaspekt som nämns i förhållande till specifikt kvinnor knyts barnafödande, mödraskap och kvinnlighet hårt samman.

Diskursen gällande kvinnor som mödrar är stark, dock tordes det även påpekas att kvinnor i flera instanser nämns i en kontext utan barn även om diskursen är påtaglig inuti i stort sett alla granskade rapporter.

Aktivitet/Passivitet

Arbete

Ytterligare en diskurs vars närvaro är påtaglig i det granskade materialet är diskursen som kopplar kvinnlighet till den *privata sfären*, i motsats till den offentliga sfären som förefaller mer maskulint kodad. Ingenstans är detta mer påtagligt än i det använda bildmaterialet (se ovan statistiska diagram), där män porträtteras i arbetssituationer påtagligt oftare än kvinnor, vilka istället skildras i en större mångfald av olika situationer. Bilder skildrande politisk verksamhet samt arbete utomhus tenderar påtagligt oftare att föreställa män, medan kvinnor istället oftare framträder fotograferade inuti sitt eget hem. Det är även vanligare att bilder av kvinnor i text placeras i samband med rubriker och stycken behandlande hälsa, jämställdhet och utbildning, medan exempelvis lokalpolitik och uppbyggande av offentliga institutioner istället tenderar placeras i samband med bilder på män. Diskursen gällande män som arbetare i det offentliga rummet och kvinnor som tillhörande den privata sfären i hemmet kan därigenom betraktas påtaglig och konsekvent genom bildspråket. Diskursen kan även betraktas i rapporternas skrivna text. Kvinnor och ”kvinnofrågor” tar överlag mindre plats i textstycken som behandlar offentliga områden som lokalpolitik och arbete jämfört med stycken om privata områden som familj och hälsa. Som diskuterat ovan tillskrivs kvinnan inte sällan rollen av det barnafödande offret och ges därför lite utrymme i andra texter. Även diskuterat i ovan stycke är texter om enskilda kvinnor överlag mer privat betingade än motsvarande texter fokuserande på män.

Det måste dock påpekas att det finns ett specifikt område där kvinnor kopplas till det offentliga rummet i större utsträckning än män, nämligen utbildningsområdet. Diskursen gällande utbildning som sker i materialet domineras av kvinnliga berättelser samt har ett överlag större fokus på förbättring av flickor och kvinnans rätt till utbildning. Kvinnlighets koppling till utbildning i det offentliga rummet är genomgående i majoriteten av texter, även om diskursen får lite utrymme i förhållande till porträtteringen av kvinnan som mer privat.

En av diskurserna som framställdes vara prevalent i tidigare forskning men tar mindre plats i studiens granskade material är diskursen av kvinnan som mer *emotionell* än mannen, som istället avbildas mer rationell och systematisk. Diskursen kan endast ses svagt närvarande i materialet. I bildspråket kan vi se att kvinnor tenderar att porträtteras leende oftare än män, sällan visande känslor i ansiktsuttryck. Bilder på kvinnor tenderar även att i större utsträckning titta direkt in i kameran samt vara mer inzoomade än män, vilket enligt Kress och Van Leuwens multimodala diskursanalys förmedlar en starkare emotionell förbindelse med betraktaren av bilden än porträtteringar av individer från längre håll utan ögonkontakt, då dessa bilder ses mer ”officiella” (Bergström & Borelius 2012: 307-351). I text kan det inte urskiljas en tydlig diskurs som avbildar kvinnor som mer känslosamma än män, vilket överlag gör diskursen svag och inte lika omfattande som i framhåvs i tidigare forskning.

Bilder likt dessa återfinns ständigt i de granskade rapporterna.
Källa: We Effect 2014: 7

4.2 Kvinnor som offer, objekt och beroende

Offerskap, likt *mödraskap*, är en av de diskurser som i det granskade biståndsmaterialet är tydligast sammansluten till kvinnlighet. Diskursen är påtaglig och genomgående i alla rapporter med mer eller mindre varierande grad, med Afrikagrupperna särskiljande som den enda organisation vars material inte tydligt reproducerar diskursen (Afrikagrupperna 2015, 2014).

Offerdiskursen, tydlig i text, är inte lika klart porträtterad i bild. Bilden av den gråtande lidande kvinnan med svältande barn, som enligt åtskilliga forskare inom det utvecklingspolitiska området varit etablerad och agerat ansiktet utåt för biståndsmottagare i tidigare västerländskt biståndsmaterial (Chant 2007, Win 2007, Cornwall 2007), är i princip helt avsaknad i granskade rapporter. Inga av de bilder närvarande i mitt empiriska material föreställde en gråtande kvinna, vilket leder mig till slutsatsen att ett skift har skett inom biståndsmaterial och det uttryckligen lidande offret inte längre är en dominerande diskurs i bild. Kvinnans uppmålande som offer kan dock ändå urskiljas i bildmaterialet, då överlag mängden bilder som porträtterar kvinnor är avsevärt större än bilder på män. Statistiskt är antal bilder på ensamma kvinnor dubbel jämfört med den manliga motsvarigheten. Att majoriteten av bilder på biståndsmottagare föreställer kvinnor kan ses som ett tecken på kvinnors starkare koppling till offerskap, då biståndsorganisationernas material är upplagt för att skapa sympati och intresse för potentiella biståndsgivare att hjälpa utsatta individer genom donationer. Bilderna som presenteras är därigenom lidande människor i behov av utomstående hjälp, offer för sin situation. Den representativa bilden, själva *symbolen för biståndsmottagare*, är fortfarande en kvinna vilket demonstrerar kvinnors starka

koppling till offerrollen. Även bilder på barn är många i materialet, då kvinnor och barn båda ofta utpekas som speciellt utsatta grupper i behov av hjälp. Utgår vi från att de biståndsmottagare i bilderna de facto presenteras som offer är stereotypen av den svarta utsatta kvinnan fortfarande närvarande i materialet, dock presenterad på ett annat sätt.

Bildtexterna kopplade till fotografier porträtterande individer tillhörande olika kön tenderar även dessa att ha distinkt skild ton. Bildtexterna tillhörandes bilder på kvinnor har benägenhet för att i större utsträckning måla upp en personlig historia av utsatthet - ofta med fokus på våld eller sexuellt våld - för att sedan tala om kvinnans förbättrade tillstånd tack vare biståndsinsatser. Bildtexter kopplade till bilder på män har istället en benägenhet att i större grad tala om mannens arbete och framtidsvisioner. Personliga historier av mäns utsatthet för våld är få och tenderar även att ha mindre fokus på deras offerskap än kvinnornas historier. Citat som ”*Ana de León López överlevde massakern i Guatemala. Men hon förlorade sina tre döttrar, våldtogs och levde som ett djur i bergen.*” (Diakonia 2014: 20) är inte ovanliga i rapporterna. Sällan beskrivs individuella kvinnor utan att nämna en bakgrund av någon form av utsatthet, vilket ger intrycket att de kvinnor vars historier är utvalda för att skildras i materialet kvalificeras utifrån sitt offerskap. Män som porträtteras verkar inte hållas till samma standard, då rapporterna i mindre omfattning skildrar manliga personliga historier av offerskap.

Även i den skrivna texten är kopplingen mellan kvinnlighet och offerskap tydlig. Ordet ”våld”, en aggressionshandling som onekligen drabbar både män och kvinnor, tenderar genomgående i alla texter att användas kopplat till en beskrivning av kvinnors utsatthet, ibland i uttrycket ”könsbaserat våld”. Våld tas knappt upp i andra sammanhang och sällan i förhållande till män, det våld som organisationerna väljer att belysa är mot kvinnor varpå uttrycket blir genusbetingat och stärker kopplingen mellan kvinnlighet och offerskap.

Genom granskning av organisationernas rapporter i relation till offerskap uppdagades ett tydligt mönster, en stereotyp som inte reflekterades i tidigare forskning och det diskursiva ramverket, som jag här valt att kalla *det leende offret*. Namnet syftar till den drösa fotografier av leende kvinnor som skildras tillsammans med tillhörande text om kvinnligt offerskap. Bilder på leende kvinnor paras samman med personliga historier av sexuellt våld och utsatthet för att sedan klargöra att kvinnans situation idag är bättre, ofta tack vare biståndsinsatser. Bilden och texten kan tes förmedla motsägelsefulla budskap, men denna utmålade bild av kvinnan som tidigare ett offer men numera lycklig på grund av biståndsinsatser tycks vara den moderna representanten av biståndsmottagande kvinnor i Sverige idag. Kanske har den leende kvinnan ersatt den gråtande som en reflektion av den förändrade kvinnosynen och ökade feminismen i det svenska samhället, eller är den det leende offret ytterligare en variant av den existerande offerdiskursen. Kvinnan målas ju fortfarande upp som ett offer, skillnaden är att hon i nuläget beskrivs som ett ”räddat” sådant. Ofta porträtteras kvinnan efter biståndsmottagandet med bättre omständigheter och fler möjligheter, dock porträtteras bilden sällan i en arbetssituation eller i aktiv rörelse utan uppställd och poserande framför kameran. Skillnaden mellan det gråtande och leende offret är att det gråtande offret förmedlar ”Jag är utsatt och behöver din hjälp” medan det leende offret istället förmedlar ”Jag var utsatt men inte längre efter din hjälp”. Texter gällande hennes förflutna som ett offer bidrar fortfarande till diskursen

av att kvinnlighet fundamentalt är kopplat till offerskap, en vanlig företeelse i texterna är även att peka ut det leende offret som en individ med tillgänglighet till hjälp för att sedan förmedla att majoriteten av kvinnor i området fortfarande är utsatta. De skrivna texterna gällande leende offer har ofta till syfte att påvisa kvinnans ökade möjligheter genom biståndsmottagande, dock visas det endast genom att först uppmåla kvinnans tidigare status som offer med en avsaknad av möjlighet att agera som ett autonomt subjekt i sitt eget liv innan hon fått hjälp av en utomstående aktör.

Tillhörande bildtext: ”När paramilitärerna hotade döda colombianska Maria Eugenia tvingades hon fly. I dag lever hon under ständigt hot. Ändå kämpar hon för att alla internflyktingar, särskilt kvinnorna, som drabbas hårt av diskriminering och utanförskap ska få ett värdigt liv”.

Ett exempel på ett leende offer. Källa: Diakonia 2014: 16.

Offerskap och *objektifiering* är två liknade diskurser som ofta går hand i hand, likt offerdiskursen är kvinnors porträttering som icke-aktörer, objekt, en närvarande och frekvent diskurs i rapporterna. Objektifiering sker genom uppmålande av kvinnor som offer varpå deras aktörskap försvinner och de ses inkapabla till att förändra sin egen situation. Kvinnorna förvandlas därmed till ett objekt för konsekvenser av andra aktörers handlingar istället för att själva ses som en handlande autonom aktör. Objektifiering är ett genomgående tema för biståndsmottagare av båda könen, då mottagarna tenderas att i materialet porträtteras som inkapabla till egen förändring utan biståndsgivares hjälp, kvinnors överrepresentation i rapporterna länkar dock samman objektifieringen av biståndsmottagare med den av kvinnor. Som diskuterat ovan ses män i rapporterna i större mån än kvinnor porträtterade i politiskt tingade situationer samt i aktiv arbetsprocess för att förändra sina egna liv och samhället de lever i, medan kvinnorna är mer passivt poserande framför kameran vilket ytterligare stärker diskursen om männens handlingskapacitet och kvinnans oförmåga att göra detsamma.

Tätt kopplat till diskurserna objektifiering och offerskap påträffas diskursen gällande kvinnors *beroende*, att kvinnan sällan porträtteras som oberoende subjekt utan ofta kopplas till en annan aktör. Gruppbildningen av kvinnor som offer för våld och övergrepp bidrar till diskursens ständiga närvaro. Då kvinnor som grups

gemensamma nämnare framställs som offerskap, utsatthet och övergrepp ignoreras alla andra varierande aspekter i folkgruppen för att lumpa samman kvinnor till ”offer för mäns våld” varpå de konstant kopplas till män, som porträtteras som oberoende aktör. Kvinnors status som beroende kopplas även till mödraskapsdiskursen, och synliggörs i det faktum att kvinnor oftast nämns i texten i förhållande till barn.

Även frasen ”*kvinnor och barn*”, tidvis förekommande i text relaterat till utsatta grupper förstärker ytterligare kopplingen mellan kvinnlighet och beroende. Sammankopplingen av kvinnor och barn, två distinkt olika folkgrupper, indikerar att de båda grupperna liknar varandra i sin utsatthet. Barn är per definition en grupp individer utan självbestämmanderätt, ej kapabla att ta hand om sig själva och som behöver hjälp av vuxna för att klara sig. Att likställa kvinnor med barn leder till ytterligare uppmålning av kvinnor som beroende, då de inte längre framställs som autonoma subjekt kapabla att ta hand om sig själva utan objekt som behöver räddas och omhändertas, beroende av en utomstående aktör. Barns återkommande sammankoppling med kvinnor bidrar till att linjerna mellan de två grupperna suddas ut och kvinnodiskursen kopplas till följd samman med dessa egenskaper.

4.3 Kvinnor som verktyg, aktörer och hjältinnor

Då diskurserna diskuterade i tidigare avsnitt alla kan uppfattas sammankopplade och mer eller mindre likartade kommer detta kapitel i kontrast tillägnas de diskurser som motsäger diskurserna beskrivna ovan.

Det finns i de granskade rapporterna en framträdande diskurs gällande kvinnors *oberoende* som direkt motsäger diskurserna gällande både offerskap samt den beroende kvinnan. Flera rapporter talar om kvinnor som oberoende aktörer vars egna hårda arbete har lett till att deras liv har förändrats för det bättre eller att deras influens bidrar till ökade rättigheter och förbättrade omständigheter för kvinnor i samhället. Som ovan beskrivet talar många rapporter även om utbildning för kvinnor, både akademiskt samt utbildning för ökade yrkesmöjligheter vilket porträtterar kvinnan som både självständig, kapabel och som en oberoende aktivt agerande aktör deltagande i samhället. Diskursen är relativt prevalent i rapporterna, den förekommer dock i mindre skala än exempelvis offerdiskursen. I flera instanser som vid skildrandet av det leende offret finns en närvaro av både offerdiskursen samt oberoendediskursen på samma gång.

Aktörsdiskursen är en diskurs i materialet som förekommer relativt ofta och likt oberoendediskursen kopplar kvinnor till aktörskap istället för objektifiering. Diskursen är direkt motsägende offer-, objekt- och beroendediskursen. Aktörsdiskursen framträder genom skildringar av kvinnor som en oberoende grupp individer som i lika stor mån som män är kapabla till självbestämmande, förändring och ett ökat aktörskap både inom politiken samt på gräsrotsnivå. Diskursen presenteras genom bildspråket i den mån att kvinnor inte endast porträtteras som offer utan även visas aktivt arbetande eller studerande, tecken på en agerande aktör som förändrar sina egna möjligheter. Aktörsdiskursen

reflekteras i ett antal textstycken som inte beskriver kvinnors offerskap utan istället framhäver kvinnor som medborgare som aktivt tar för sig gällande sina rättigheter samt som deltagare i sociala och politiska processer som påverkar samhället i stort.

Den i tidigare forskning nämnda *verktygsdiskursen*, att kvinnor porträtteras som ett verktyg för ekonomisk tillväxt gynnande en utomstående aktör, är en tvetydig diskurs då den innehåller både objektifiering av kvinnor som verktyg för att uppnå ett högre mål, men även samtidigt förmedlar en skildring av kvinnor som en grupp individer som genom en aktiv roll har möjligheter att förvandla samhället och politiken på både nationell och internationell nivå. Verktögsdiskursen kan inte tydligt urskiljas i bildmaterialet, men ses närvarande i ett antal av de granskade rapporterna där kvinnor representeras som ”nyckeln till utveckling” i sina respektive länder. Verktögsdiskursen är emellertid ej speciellt påtagligt och majoriteten av texter om kvinnor som aktivt förändrar samhället är istället mer relaterade till aktörs- och oberoendediskurserna. Snarlik verktögsdiskursen cirkulerar ytterligare en mindre diskurs där kvinnors porträtteras som *hjältinnor* där de primärt beskrivs genom att balanserar tungt arbete genom att både arbeta hårt, försörja sin familj samt balansera fattigdom i en utsatt situation, ofta sammankopplat med att kvinnorna presenteras som ”världens ouppmärksammade hjältar”. Diskursen är inte särskilt prevalent i materialet, den reflekteras emellertid ändå i ett antal textstycken och bildtexter. Likt verktögsdiskursen skildrar hjältinnesdiskursen delvis kvinnor som aktörer men skildrar även delvis dem som en symbol, ett objekt och ett offer.

4.4 Diskursiv reproducering av maktstrukturer och identitet

I detta avsnitt kommer jag utifrån ett poststrukturalistiskt samt postkolonialt feministiskt perspektiv analysera ovan kartlagda diskurser för att etablera vilka maktstrukturer materialet producerar/reproducerar, samt med utgångspunkt i teorierna undersöka hur diskurserna påverkar genusbaserad identitet. Utifrån poststrukturalistisk feminism kan det diskursiva producerande/reproducerandet i materialet förklaras genom att etablera maktordningen bland kartlagda diskurser. De reproducerade diskurserna både reflekterar större strukturer i samhället samt reproducerar värden gällande hur biståndsmottagande kvinnor identifieras av betraktare i väst. Dominanta diskurser som tydligast reproduceras i materialet kommer vara de som främst påverkar betraktaren, och genom betraktaren ha makt att etablera könsroller och maktstrukturer i samhället (Lenz 2004: 46-50).

I det kartlagda materialet är diskurser som kopplar biståndsmottagande kvinnor till offer, objekt och beroende subjekt utmärkande som dominerande i uppmålandet av könsbetingade identiteter. Även moderskap, kvinnan som motsats till mannen samt kvinnan som en mer privat varelse är vanligt förekommande diskurser, speciellt då de tenderar att likna och överlappa varandra. Det påträffas även flera mindre etablerade diskurser som motsäger de ovan beskrivna dominanta diskurserna i varierande grad, bland annat verktygs- och hjältinnesdiskursen samt oberoende- och aktörsdiskurserna.

Olika diskurser konstruerar enligt den poststrukturalistiska teorin

skilda sociala konstruktioner, identiteter och verkligheter. De diskurser som framträder i rapporterna kommer därför genom makten över individers verklighetsuppfattning och i förlängning sociala handlingar reproducera könsbaserade maktstrukturer som speglar diskurserna. Baserat på den i studien kartlagda diskursmaktordningen torde de diskurser som är dominerande vara de som till störst grad bidrar till att måla upp konstruktioner hos betraktaren av materialet. Då de i de undersökta rapporterna överlag dominerande diskurserna kopplade till kvinnlighet var offer- och objektifieringsdiskurser, vilka skildrar kvinnor som offer och objekt beroende av mäns hjälp, är det dessa könsroller som genom materialet reproduceras. Då de granskade rapporterna är skapade av de största svenska biståndsorganisationerna med inflytande och närvaro både inom utvecklingspolitik men även det svenska samhället påverkar reproducerandet av dessa diskurser enligt poststrukturalismen biståndsorganisationernas, biståndslandskapets och även det svenska samhällets verklighetskonstruktion. Diskursernas reproducerande torde därigenom bidra till sociala handlingar och samhällsstrukturer som värderar män och dess handlingsförmåga i större utsträckning än kvinnor. Även könsbetingad identitetsbildning reproduceras genom materialets diskurser, och en ”biståndsmottagande kvinnlig identitet” baserad på de dominanta diskurserna formuleras genom rapporterna. Genom applicerandet av mitt diskursiva ramverk ser vi att materialets reproducerade diskurser reflekterar mycket av den könsmaktordning samt socialt konstruerade könsroller som observerats genomgående i tidigare utvecklingspolitiskt material. De könsroller samt den snedfövrängda maktfördelningen mellan kvinnor och män som är etablerad i dagens samhälle kan således ses reproducerat i materialet.

De diskurser i de granskade rapporterna som i högre grad framställde kvinnor som jämlika män påverkar även dessa betraktaren, men aktörs- och oberoendediskursen tar upp mindre plats i materialet samt presenteras ofta i samband med en annan dominerande diskurs som till viss del negerar budskapet. Av 18 granskade organisationer fanns det endast tre (LO-TCO, Forum Syd & Afrikagrupperna) där aktörs- och oberoendediskursen upplevdes mer eller mindre dominerande. Den poststrukturalistiska teorin påstår att könsroller och genus inte är fixerade koncept utan konstant föränderliga (Lenz 2004), och de diskurser vars influens minskar eller ökar i språket kommer därigenom bidra till en förändring av hur kvinnor och genus betraktas och vilken uppfattad skillnad det finns mellan könen. Flera diskurser, exempelvis kvinnan som emotionell, ska enligt tidigare forskning varit särskilt prevalent inom utvecklingspolitiska diskurser (Litosseliti 2006: 50) men reflekterades inte i samma utsträckning i de nyligen författade granskade rapporterna. Om influens av de mer jämlika diskurserna kartlagda i rapporterna, exempelvis aktörsdiskursen, ökar i framtida rapporter kommer detta enligt det poststrukturalistiska perspektivet förorsaka en systematisk förändring i könsidentiteter mot en mer jämställd maktfördelning mellan könen.

Finns det diskrepans mellan det jämställdhetsbudskap biståndsorganisationerna förmedlar och de könsidentiteter som speglas genom diskurserna i biståndsmaterialet? I princip alla organisationer och granskade texter med undantag av ett fåtal skriver explicit att deras biståndspolitiska mål innefattar ökad jämställdhet mellan könen i biståndsmottagande länder. De underliggande diskurserna som skildras i både text och bild speglar dock inte en jämlik bild av könen genom sitt reproducerande av könsroller och identiteter. De diskurser som porträtteras i materialet kan snarare ses som mer ”traditionella” könsroller, reflekterande sociala konstruktioner som enligt feministisk teori klassas som ojämlika (Lenz 2004). Det finns följaktligen utgående från feministisk teori en direkt motsägelse mellan organisationernas jämställdhetsmål och hur organisationerna behandlar genus i sitt eget material, som istället reflekterar och

reproducerar patriarkala värden. Diskrepansen är ett problem inte endast för sin motsägelsefullhet som underminerar organisationernas jämställdhetsbudskap utan är även problematiskt för den identitets- och gruppbildning betraktaren tar del av då den reproducerar icke jämställda värderingar. Den poststrukturalistiska feministiska teorin anser jämställdhet ouppnåeligt i ett material vars identitetsbildande reflekterar annorlunda (Lenz 2004), teoretiskt sett torde därigenom diskurserna i verksamhetsrapporterna hämma mer än hjälpa kampen för ett jämställt samhälle. Ytterligare en intressant infallsvinkel är det som Sjöberg skrev om i sin forskning relaterat till kvinnors kroppar i väpnade konflikter. Sjöberg beskriver att i konflikt betraktas kvinnokroppen som ett slagfält för olika typer av krigsföring och används som ett objekt för politiska agendor och våld att projiceras på, istället för att betrakta kvinnan och hennes kropp som en aktör kapabel till förändring i samhället (2013: 194-202). Starka paralleller med denna objektifiering av kvinnokroppen i krig kan dras till de granskade biståndspolitiska organisationerna, som även dessa genom bild och text använder sig av kvinnokroppar som ett objekt för projicering av biståndspolitiska budskap och som ett medel för att vinna öka sympati och för att samla in pengar till utvecklingspolitiska mål.

Då mitt valda ämne samt material behandlar västerländska biståndsgivares porträttering av biståndsmottagande kvinnor tordes det även föras en diskussion av de reproducerade maktstrukturerna och könsidentiteterna utifrån ett postkolonialistiskt feministiskt perspektiv, för att behandla i studien annars dolda perspektiv. Enligt postkolonial teori sker skillnaden i porträtteringen av män respektive kvinnor inte endast på grund av genus, utan även på grund av social status grundad i koloniala tankeföreställningar. Även om det finns en distinkt etablerad kvinnodiskurs skiljer sig denna enligt postkolonial feministisk teori åt i förhållande till de beskrivna kvinnornas ras och etnicitet, då västerländska kvinnor blir betydligt mindre objektifierade (Steans 1998: 26-27).

Porträtteringen av biståndsmottagares identitet i Sverige härstammar i västerländska tankesätt, vilket leder till att texten reproducerar västerländska könsroller och maktstrukturer även i förhållande till icke-västerländska individer. Utifrån den postkoloniala teorin finns det således en specifik diskurs relaterad till kvinnor från utvecklingsländer där det sker av västerlänningar en exotifiering och objektifiering som ytterligare isolerar biståndsmottagare från givare genom att reproducera sneda maktförhållanden och ojämställdhet mellan de två grupperna. Den västerländska porträtteringen av kvinnlighet hos biståndsmottagare kopplat till offerskap och dependens får genom postkolonialistisk feministisk teori ytterligare ett lager problematik, då diskurserna inte endast objektifierar kvinnor utan även antagoniserar män i biståndsmottagande länder som genom den konstant återkommande offerdiskursen porträtteras som förövare, utövare över våldet över kvinnor både bokstavligt samt systematiskt genom politiska system. Reproducerandet av de i materialet dominanta diskurserna leder därför utifrån den postkoloniala teorin till ytterligare manifestering av könsroller och ojämställda maktstrukturer (Mohanty 1991: 57-74, Mohanty 2007).

Likaså sker det en gruppbildning av biståndsmottagande kvinnor där gruppen tenderar att grupperas samman genom de dominerade diskurserna som utsatthet och mödraskap, varpå annan diversitet i gruppen såsom olika etniciteter, kulturer, ekonomiska förutsättningar, utbildningsnivå och inställning till barnafödande helt ignoreras. Att det främst är bruna eller svarta kvinnor som porträtteras i bildmaterialet och därigenom kopplas till de kartlagda diskurserna stärker även detta enligt postkolonialismen diskursen gällande skillnaden mellan västvärlden och utvecklingsländer samt reproducerar diskursen om icke-vita individer som underlägsna. Enligt postkolonial feministisk teori reproduceras

genom de granskade rapporterna följaktligen inte endast könsroller och maktstrukturer mellan könen, utan även maktskillnaden mellan biståndsgivare och biståndsmottagare (Mohanty 2007, 1991, Steans 1998: 26-27).

5 Slutsats

Med utgångspunkt i diskursen ”kvinnlighet hos biståndsmottagare” som etablerad nodalpunkt har jag genomfört en multimodal diskursanalys på två plan, bild och text, för att kartlägga de diskurser som framträder i 18 av Sveriges mest betydande biståndsorganisationers års/verksamhetsberättelser från år 2013 och framåt, samt analyserat de maktstrukturer och genusbaserade identiteter som reproduceras genom diskurserna. Genom att granska tidigare forskning inom kvinnlighetsdiskurser och utvecklingspolitik etablerade jag ett diskursivt ramverk bestående av tidigare framträdande diskurser. Ramverket applicerades sedan på mitt empiriska material för att kartlägga de diskurser närvarande i biståndsorganisationernas material.

Flera olika diskurser, ibland motsägande varandra och ibland med motsägande porträttering i bild kontra text kunde etableras som framträdande i materialet. Genom kartläggandet av diskurserna närvarande i biståndsorganisationernas material kan slutsatsen dras att de tydligast framträdande diskurserna kopplade till kvinnlighet i de granskade rapporterna var diskurser gällande offerskap, objektifiering, kvinnlig dependens, mödraskap, kvinnor som privata och kvinnor som motsatser till män. Ytterligare diskurser, om än mindre framträdande, gällande aktörskap, oberoende, emotionella kvinnor, hjältinnor och kvinnor som verktyg var också närvarande i materialet. Överlag porträtterades biståndsmottagande kvinnor genom bild- och textspråk som offer och objekt i större utsträckning än de biståndsmottagande männen, varpå slutsatsen kan dras att kvinnor skildrades som underlägsna sina manliga motsvarigheter. En specifik stereotyp som framträdde genomgående i allt material var diskursen av mig kallad ”det leende offret”, där biståndsmottagande kvinnor porträtteras leende på bild medan texten kopplad till bilden beskriver kvinnans historia som ett utsatt offer.

De reproducerade maktstrukturerna som sker till följd av de kartlagda diskurserna undersöktes med utgångspunkt i två olika feministiska teorier; poststrukturalistisk feminism och postkolonial feminism, då teorierna båda tar upp könskonstruktioner och passade väl in för att undersöka materialet från två olika vinklar. Materialets diskurser reproducerar utifrån de teoretiska perspektiven diskurser om kvinnor underlägsenhet som bidrar till ojämlika könsidentiteter och snedförvrängda maktförhållanden i samhället. Kvinnlighetsdiskurserna reproducerar enligt den poststrukturalistiska feminismen distinkta könsidentiteter där kvinnor och män porträtteras på olika sätt, kvinnlig identitet blir ofta uppmålad som underlägsen mannen. Dessa könsidentiteter reflekterar de övergripande system gällande genus som påträffas i dagens samhälle och genom att rapporterna reproducerar diskurserna förmedlas könsrollerna vidare till betraktaren av materialet, vars världsbild formuleras av diskurserna. Diskurserna, som enligt poststrukturalismen har makt att påverka aktörers världsbild samt sociala handlingar, reproducerar därigenom ojämlika könsidentiteter och en snedvriden könsrelaterad maktordning till förmån för patriarkala strukturer. De jämställdhetsmål som både svenskt biståndsarbete är känt för men även många av de granskade organisationerna uttryckligen skriver är ett av deras biståndspolitiska mål motsäges därigenom av diskurserna förekommande i deras egna texter.

Utifrån ett postkolonialistiskt teoretiskt perspektiv läggs även en dimension av koloniala strukturer till i diskussionen gällande reproducerade könsidentiteter och maktstrukturer. Teorin hävdar att de granskade rapporterna utgår från västerländska värderingar som applicerade på utvecklingsländer ytterligare adderar en offerdimension samt objektifiering till etablerade könsidentiteter, detta då det finns en klyfta mellan hur biståndsgivare ser sig själva samt hur biståndsmottagare avbildas. Porträtteringen av biståndsmottagande kvinnor innefattar enligt postkolonial feministisk teori inte endast reproducerande av traditionella könsroller och maktstrukturer utan även maktskillnaden mellan biståndsgivare och biståndsmottagare, varav biståndsmottagande kvinnor ytterligare objektifieras.

Slutsatsen kan följaktligen dras att de framträdande diskurserna gällande kvinnlighet hos biståndsmottagare i rapporterna främst behandlar kvinnan som offer och objekt, vilket innebär att texterna reproducerar diskurser om kvinnans underlägsenhet. Enligt postkolonial samt poststrukturalistisk feministisk teori bidrar dessa diskurser till ojämlika könsidentiteter och en patriarkal maktstruktur i samhället. De dominerande diskurserna gällande kvinnlighet hos biståndsmottagare i biståndsorganisationernas års/verksamhetsrapporter går därför emot organisationernas ambitioner och mål gällande ökad jämställdhet i samhället.

6 Källförteckning

Litteratur:

- Ackerly, Brooke A., Stern, Maria & True, Jacqui (red.) (2006). *Feminist methodologies for international relations*. Cambridge: Cambridge University Press
- Arnfred, Signe (2011). "Women, men and gender equality in development aid: trajectories, contestations". i *Kvinder, kon og forskning*. 20:1, s. 46-55
- Benschop, Yvonne & E.Meihuizen, Hanne "Reporting gender: representation of gender in financial and annual reports" i Alvesson, Mats, Aaltio-Marjosola, Iris & Mills, Albert J. (2002). *Gender, identity and the culture of organizations*. London: Routledge, kap 9 s. 160-184
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) (2012). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 3., [utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Cornwall, Andrea, Harrison, Elisabeth & Ann Whitehead (2007). "Introduction: feminisms in development: contradictions, contestations and challenges". I Cornwall, Andrea, Harrison, Elisabeth & Whitehead, Ann (red.). *Feminisms in development: contradictions, contestations and challenges*. London: Zed Books
- Eyben, Rosalind (2007). "Battles over booklets: gender myths in the British aid programme". i Cornwall, Andrea, Harrison, Elisabeth & Whitehead, Ann (red.). *Feminisms in development: contradictions, contestations and challenges*. London: Zed Books
- Kronsell, Annica "Methods for studying in silences: gender analysis in institutions of hegemonic masculinity" i Ackerly, Brooke A., Stern, Maria & True, Jacqui (red.) (2006). *Feminist methodologies for international relations*. Cambridge: Cambridge University Press, kap 6 s. 108-128
- Lenz Taguchi, Hillevi (2004). *In på bara benet: en introduktion till feministisk poststrukturalism*. Stockholm: HLS förl.
- Liinason, Mia "Conceptual Dilemmas, Political Actions, Feminist Questions" i Jansdotter Samuelsson, Maria, Krekula, Clary & Åberg, Magnus (red.) (2012). *Gender and change: power, politics and everyday practices*. Karlstad: Karlstad University Press, kap 13 s. 217-231
- Litosseliti, Lia (2006). *Gender and language: theory and practice*. London: Hodder Arnold

- Mackenzie, Catriona, Rogers, Wendy A. & Dodds, Susan (red.) (2014). *Vulnerability: new essays in ethics and feminist philosophy*. New York: Oxford University Press
- Mohanty, Chandra Talpade (red.) (1991). *Third World women and the politics of feminism*. Bloomington: Indiana University Press
- Mohanty, Chandra Talpade (2007). *Feminism utan gränser: avkoloniserad teori, praktiserad solidaritet*. Hägersten: Tankekraft
- Mosse, Julia (1993). *Half the world, half the chance: an introduction to gender and development*. Oxford: Oxfam
- Neumann, Iver B. (2003). *Mening, materialitet, makt: en introduktion till diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur
- Odén, Bertil (2006). *Biståndets idéhistoria: från Marshallhjälp till millenniemål*. Lund: Studentlitteratur
- Scott, Jacqueline L., Dex, Shirley & Plagnol, Anke (red.) (2012). *Gendered lives: gender inequalities in production and reproduction*. Cheltenham: Edward Elgar
- Sjoberg, Laura (2013). *Gendering global conflict: toward a feminist theory of war*. New York: Columbia University Press
- Steans, Jill (1998). *Gender and international relations: an introduction*. Cambridge: Polity Pr.
- Teorell, Jan & Svensson, Torsten (2007). *Att fråga och att svara: samhällsvetenskaplig metod*. 1. uppl. Stockholm: Liber
- Waern, Y., Pettersson, R, Svensson, S. (2004). *Bild och föreställning – Om visuell retorik*. Denmark: Studentlitteratur.
- Walsh, Clare (2001). *Gender and discourse: language and power in politics, the church and organisations*. Harlow: Longman
- Win, Everjioice J. (2007). "Not very poor, powerless or pregnant: the African woman forgotten by development". I Cornwall, Andrea, Harrison, Elizabeth & Whitehead, Ann (red.). *Feminisms in development: contradictions, contestations and challenges*. London: Zed Books s. 79-98
- Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur

Officiella dokument:

- Odén, Bertil (2012) *Samverkan mellan Sida och svenska ramorganisationer – utveckling och förändringar*. Bakgrundsstudie för stadskontoret. Stockholm, 23 november 2012.

Sida (3) (2014) *Sidas stöd till civilsamhällesorganisationer 2014. CSO-anslaget – beviljade medel 2014*. Tillgänglig:

<http://www.sida.se/globalassets/global/partners/the-civil-society/beviljade-anslag-2014-cso-anslaget-pdf.pdf> [Hämtdatum: 2014-03-30]

Svensk Insamlingskontroll (2010) *De största organisationerna 2010*. Svensk insamlingskontroll, Stockholm.

Svensk Insamlingskontroll (2011) *De största organisationerna 2011*. Svensk insamlingskontroll, Stockholm.

Svensk Insamlingskontroll (2012) *Sammanställning insamling 2012*. Svensk Insamlingskontroll, Stockholm. Tillgänglig:

<http://www.insamlingskontroll.se/sidor/statistik> [Hämtdatum: 2014-03-30]

Svensk Insamlingskontroll (2013) *Sammanställning över insamlingsåret 2013*. Svensk Insamlingskontroll, Stockholm. Tillgänglig:

<http://www.insamlingskontroll.se/sidor/statistik> [Hämtdatum: 2014-03-30].

Elektroniskt material:

Sida.se (1) Hemsida, [elektronisk] 2014. *Så arbetar vi: De Svenska Biståndsaktörerna*. Tillgänglig: <http://www.sida.se/Svenska/sa-arbetar-vi/De-svenska-bistandsaktoreerna/> [Hämtdatum: 2015-03-30]

Sida.se (2), Hemsida [elektronisk] 2014. *Stöd till svenska organisationer genom avtal om rambidrag*. Tillgänglig:

<http://www.sida.se/Svenska/Samarbetsparter/Civila-samhallet-organisationer/Om-samarbetet-med-det-civila-samhallet/Stod-till-svenska-organisationer-genom-ramavtal/> [Hämtdatum: 2015-03-30]

Sida.se, Hemsida [elektronisk] 2015. *Om oss: Så styrs vi*. Tillgänglig:

<http://www.sida.se/Svenska/Om-oss/Sa-styrs-vi/> [Hämtdatum: 2015-06-05]

Granskade års/verksamhetsrapporter:

Afrikagrupperna (2015) *Effektrapport 2014*

Afrikagrupperna (2014) *Årsredovisning 2013*

Amnesty International (2015) *Årsberättelse med årsredovisning 2014*, Amnesty International Svenska Sektionen

Amnesty International (2014) *Effektrapport 2013*

Amnesty international (2014) *Årsberättelse med årsredovisning 2013*, Amnesty International Svenska Sektionen

Diakonia (2014) *Årsberättelse 2013 – Kvinnor, kraft, förändring*

Diakonia (2013) *Årsberättelse 2012 – Eldsjälar*

Forum Syd (2014) *Årsrapport 2013*

Forum Syd (2013) *Årsrapport 2012*

Frälsningsarmén (2014) *Årsredovisning 2013*, org nr 802006-1688 (16s)

Frälsningsarmén (2013) *Årsredovisning 2012*, org nr 802006-1688 (17s)

LO-TCO (2014) *Verksamhetsberättelse 2013, 1. Årsredovisning med balans- och resultaträkning*

LO-TCO (2014) *Verksamhetsberättelse 2013, 2. Rapportering per strategiområde och program*

LO-TCO (2013) *Verksamhetsberättelse 2010-2012, 1. Årsredovisning och förvaltningsberättelse*

LO-TCO (2013) *Verksamhetsberättelse 2010-2012, 2. Verksamheten 2010-2012*

LO-TCO (2013) *Verksamhetsberättelse 2010-2012, 3.1 Övergripande mål*

LO-TCO (2013) *Verksamhetsberättelse 2010-2012, 3.2 Globaliseringens effekter*

LO-TCO (2013) *Verksamhetsberättelse 2010-2012, 3.3 Organisationsuppbyggnad och utveckling*

LO-TCO (2013) *Verksamhetsberättelse 2010-2012, 3.4 Arbetsrätt och mänskliga rättigheter i arbetslivet*

LO-TCO (2013) *Verksamhetsberättelse 2010-2012, 3.5 Ökad jämställdhet och minskad diskriminering*

LO-TCO (2013) *Verksamhetsberättelse 2010-2012, 3.6 Arbetsmiljö, hiv och aids*

LO-TCO (2013) *Verksamhetsberättelse 2010-2012, 4. Program global solidarity for a sustainable future*

LO-TCO (2013) *Verksamhetsberättelse 2010-2012, 5. Program Organisationsutveckling av lärarorganisationer*

LO-TCO (2013) *Verksamhetsberättelse 2010-2012, 6. Decent work for quality public services*

LO-TCO (2013) *Verksamhetsberättelse 2010-2012, 7. Program för kommunikation i Sverige*

LO-TCO (2013) *Verksamhetsberättelse 2010-2012, 8. Organisationsutveckling*

Läkare Utan Gränser (2015) *Årsredovisning 2014*

Läkare Utan Gränser (2014) *Årsredovisning 2013*

Läkarmissionen (2015) *Årsberättelse 2014*

Läkarmissionen (2014) *Årsberättelse 2013*

MyRight (2014) *Årsredovisning för räkenskapsåret 2013-01-01 – 2013-12-31*

MyRight (2014) *Verksamhetsberättelse 2013*

Olof Palme International Center (2015) *Verksamhetsberättelse 2014*

Olof Palme International Center (2014) *Verksamhetsberättelse 2013*

Pingstkyrkan PMU (2014) *Verksamhetsberättelse 2013*

Pingstkyrkan PMU (2013) *Verksamhetsberättelse 2012*

Radiohjälpen (2014) *Årsberättelse 2013*

Radiohjälpen (2013) *Årsberättelse 2012*

Röda korset (2014) *Årsberättelse 2013*

Röda korset (2013) *Årsberättelse 2012*

Svenska Afghanistankommittén (2014) *Verksamhetsberättelse & Årsredovisning 2013*

Svenska Afghanistankommittén (2013) *Verksamhetsberättelse & Årsredovisning 2012*

Svenska Kyrkan (2014) *Årsredovisning 2013*

Svenska Kyrkan (2013) *Årsredovisning 2012*

Equameniakyrkan (2014) *Verksamhetsberättelse 2013*, ISBN: 978-91-637-5539-2

Equameniakyrkan (2015) *Verksamhetsberättelse 2014*

Svenska Missionsrådet (2014) *Årsberättelse 2013*

Svenska Missionsrådet (2013) *Verksamhetsberättelse 2012*

We Effect (2013) *Verksamhetsberättelse 2012*

We Effect (2014) *Verksamhetsberättelse 2013*

7 Bilaga 1 - Organisationslista

Organisationslista

Svensk insamlingskontroll, sammanställning av organisationer som var/är med på topp 20 över störst totala intäkter åren 2010-2013.

Granskade organisationer:

Afghanistankommittén
Amnesty International
Diakonia
Forum Syd
Frälsningsarmén
Läkare Utan Gränser
Läkarmissionen
Pingstkyrkan PMU
Radiohjälpen
Röda Korset
Svenska Kyrkan
Svenska Missionskyrkan /Equameniakyrkan
We Effect/Kooperation Utan Gränser

Bortvalda organisationer:

Barncancerfonden
Barnfonden
Blomsterfonden
Cancerfonden
Ersta Diakonisällskap
Fryshuset
Greenpeace
Hjärt och Lungfonden
Hoppets Stjärna
Naturskyddsföreningen
PLAN Sverige
Rädda Barnen
Sjöräddningssällskapet
SOS Barnbyar
Stockholms Stadsmission
Stora Sköndal
Svenska Scoutrådet
UNICEF
WWF Världsnaturfonden

(Svensk Insamlingskontroll 2010: 2011: 2012: 2013).

Civilsamhällesorganisationer (ramorganisationer) med stöd från Sida från år 2014:

Granskade organisationer

Afghanistankommittén*
Afrikagrupperna
Diakonia*
Forum Syd*
LO/TCO Biståndsnämnd
MyRight
Olof Palme International Centre
Pingstkyrkan PMU*
Svenska Kyrkan*
Svenska Missionsrådet
We Effect/Kooperation Utan Gränser*

Bortvalda Organisationer:

Naturskyddsföreningen*
NRC (Norska Flyktingrådet)
PLAN Sverige*
RFSU
Rädda Barnen*
WWF Världsnaturfonden*
Övriga CSO:s (ej nämnda)

*= organisationer som även är med på Svensk Insamlingskontrolls lista.

(Sida 2014 [3]).

8 Bilaga 2 – Statistik

På nästa sida följer en tabell av den sammanställda statistiken av bilderna i de granskade rapporterna. För ökad öppenhet vill jag tydliggöra kategoriseringen som gjorts i statistiken. De valda kategorierna är baserade på Kress och Van Leeuwens kategorier i deras multimodala diskursanalys (Bergström & Borelius 2012: 307-351).

- Det görs en distinktion mellan bilder porträtterande biståndsgivare samt biståndsmottagare på grund av min valda frågeställning, som fokuserar på biståndsmottagare. Föreställer en bild både en biståndsgivare och en biståndsmottagare har bilden kategoriserats som biståndsmottagare.
- Bilder som har kategoriserats ”tillsammans med barn” innefattar *inte* bilder föreställande en vuxen tillsammans med ett barn där relationen är lärare/elev eller läkare/patient.
- Bilderna har kategoriserats beroende på vad betraktaren kan se, exempelvis har inte ansiktsuttryck kunnat urskiljas i bilder där den porträtterade individen vänder sig bort, miljö har heller inte alltid kunnat urskiljas varpå bilderna inte har delats in i någon av dessa kategorier.
- Kategorin *aktivitet/rörelse* innefattar individer som är aktivt är i rörelse eller utför en uppgift, exempelvis går, springer eller skriver.
- Kategorin *passivitet* innefattar brist på rörelse hos porträtterade individer, exempelvis en person som sitter eller står utan att röra sig. De individer som poserar framför kameran har även klassats i denna kategori, även om själva poserandet involverar en rörelse.
- Kategorin *arbete* innefattar individer som porträtteras i aktivt arbete, även de individer som är passiva men är tydligt kodade ”arbete” genom att vara iklädda arbetsuniform eller vistas i en tydlig arbetsmiljö räknas in i denna kategori. Bilder föreställande arbete har kategoriserats både som arbete *och* passiv/aktiv.
- I de fall en grupp bild porträtterar individer i både passiva och aktiva positioner har bilden räknats in i båda kategorierna.
- I de granskade organisationer vars rapporter primära fokus inte är bistånd till utlandet (Equameniakyrkan och Svenska Kyrkan) har endast de bilder som är direkt kopplade till organisationernas utrikesverksamhet granskats.

Bildstatistik								
Vad porträtterar bilden?	Totalt antal	Inzoomad torso	Inzoomad kropp	Helkropp	Leende	Allvarlig	Ögonkontakt	Bortvänd
Kvinna	127	55	42	30	87	41	64	61
Man	63	23	18	22	20	36	29	34
Gruppbild, kvinnor	61	9	32	20	33	23	21	40
Gruppbild, män	54	4	18	32	9	37	11	43
Gruppbild, båda könen	84	11	41	32	24	36	13	65
Biståndsgivare, kvinna	55	41	13	1	46	9	40	14
Biståndsgivare, man	46	30	9	7	34	11	34	13
Biståndsgivare grupp, kvinnor	22	4	12	6	15	5	8	14
Biståndsgivare grupp, man	6		6		2	3	2	2
Biståndsgivare grupp, båda könen	68	11	37	20	42	12	32	36
Icke-urskiljbart kön	15							
Barn	94							
Bilder utan människor	82							
Totalt antal bilder:	777							
Vad porträtterar bilden?	Totalt antal	Aktiv/ i rörelse	Passiv/poserande	Arbetandes	Tillsammans med barn	Inomhus	Utomhus	
Kvinna	127	31	96	37	69	45	55	
Man	63	26	37	37	8	25	27	
Gruppbild, kvinnor	61	26	36	30		27	32	
Gruppbild, män	54	32	22	35		12	42	
Gruppbild, båda könen	84	24	63	49		37	42	
Biståndsgivare, kvinna	55	10	46	15	3	13	7	
Biståndsgivare, man	46	4	42	12	1	7	9	
Biståndsgivare grupp, kvinnor	22	10	10	14		8	9	
Biståndsgivare grupp, man	6	4	3	5		2	1	
Biståndsgivare grupp, båda könen	68	15	47	28		27	11	
Bilder på lärare	20							
Manliga lärare	13							
Kvinnliga lärare	7							